

بررسی تأثیر الزامات افشای معاملات با اشخاص وابسته بر

مدیریت سود

احمد خدای پور*

دانشیار گروه حسابداری دانشگاه شهید باهنر کرمان

میثم امینی

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه شهید باهنر کرمان

رحمت الله هوشمند زعفرانیه

دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه شهید باهنر کرمان

چکیده

هدف این تحقیق، بررسی تأثیر الزامات افشای استاندارد حسابداری شماره ۱۲ مصوب سال ۱۳۸۶ بر معاملات با اشخاص وابسته در خصوص فروش کالا و دارایی طی دو دوره‌ی زمانی ۱۳۸۵-۱۳۸۲ (قبل از الزامات افشا) و ۱۳۸۹-۱۳۸۶ می‌باشد. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها با استفاده از تجزیه و تحلیل رگرسیون چند متغیره حاکی از آن است که ضریب ارزشی سود برای شرکت‌های فروشنده‌ی موجودی کالا به اشخاص وابسته بعد از تصویب الزامات جدید افشا کاهش یافته است. همچنین، نتایج نشان داد که ضریب ارزشی سود ناشی از فروش دارایی به اشخاص وابسته در دوره بعد از الزامات افشا نسبت به دوره قبل از الزامات افشا کاهش یافته است. ولی، با توجه به اینکه ارتباط معناداری برای دوره ۱۳۸۹-۱۳۸۶ وجود نداشت، لذا، به طور قطع نمی‌توان بیان کرد که الزامات افشای جدید، تأثیری بر کاهش دستکاری سود از طریق معاملات فروش دارایی به اشخاص وابسته داشته است.

کلید واژه‌ها: معاملات با اشخاص وابسته، الزامات افشا، مدیریت سود.

طبقه‌بندی G, M :JEL

مقدمه

معامله با اشخاص وابسته عموماً به صورت «انتقال منابع، خدمات یا تعهدات بین اشخاص وابسته صرف نظر از مطالبه یا عدم مطالبه‌ی بهای آن» تعریف می‌شود. معاملات با اشخاص وابسته از ویژگی‌های معمول واحد تجاری است، به این دلیل که بسیاری از شرکت‌ها فعالیت‌های خود را از طریق واحد فرعی، مشارکت خاص و شرکت‌های وابسته انجام می‌دهند. در چنین شرایطی شرکت‌ها قادر هستند که بر سیاست‌های مالی و عملیاتی شرکتی که در آن سرمایه‌گذاری کرده‌اند از طریق کنترل، کنترل مشترک یا نفوذ قابل ملاحظه، تأثیر بگذارند. ارتباط با اشخاص وابسته اثر مهمی بر نتایج و وضعیت مالی شرکت دارد؛ به این دلیل که اشخاص وابسته می‌توانند معاملاتی با شرکت انجام دهند که اشخاص غیر وابسته نمی‌توانند. بعلاوه، نتایج و وضعیت مالی شرکت به خاطر صرف وجود اشخاص وابسته تأثیر می‌پذیرد، حتی اگر معامله‌ای با شرکت انجام ندهند (کولاشیا و تودور، ۲۰۱۱). رسوایی‌های اخیر شرکت‌ها در جهان، در آمریکا (آدلفیا، انرون)، اروپا (پارمالت، برمر ولکان) و آسیا (شرکت بان)، معاملات با اشخاص وابسته را زیر ذره بین آورده‌اند.

یک نظریه جهانی این است که معاملات با اشخاص وابسته می‌تواند در شرکت‌های گروه به عنوان یک راه بهینه سازی تخصیص منابع داخلی، کاهش هزینه معاملات و بهبود بازده دارایی‌ها استفاده شود. در طرف دیگر، این معاملات توسط مدیران یا سایر سهامداران به طور فرصت طلبانه استفاده می‌شود که می‌تواند نتایج عملیات را گمراه کند یا اثر نا مساعدی بر ثروت سهامداران اقلیت بگذارد. کائو ۱ (۲۰۰۳) و هوانگ ۲ (۲۰۰۳) نگرانی‌هایی در مورد سوء استفاده از معاملات با اشخاص وابسته بیان کردند به این صورت که سهامداران کنترل کننده، از شرکت‌ها به عنوان ناقل مالی ۳ استفاده می‌کنند و سرمایه‌ی آن‌ها را دوباره در سایر سرمایه‌گذاری‌ها تخصیص می‌دهند. نگرانی دیگر این است که مدیران برای به دست آوردن اجازه‌ی صدور حق تقدم خرید سهام، سود را از طریق فروش غیر مجاز به اشخاص وابسته بیشتر از واقع نشان دهند. همچنین، مدیران ممکن است منافع خود را از طریق خرید و فروش با قیمت غیر معقول یا از طریق مبادله‌ی دارایی با کیفیت متفاوت جستجو کنند.

در این تحقیق، بررسی می‌شود که آیا الزامات جدید افشا در مورد معاملات با اشخاص وابسته، باعث کاهش دستکاری سود از طریق معاملات با اشخاص وابسته شده است یا خیر. انتظار می‌رود

که اگر الزامات جدید موثر باشد و معاملات با اشخاص وابسته به عنوان یک فرصت برای دستکاری سود استفاده نشود، دلیلی برای سرمایه گذاران وجود ندارد که مؤسسات دارای معاملات با اشخاص وابسته را نادیده بگیرند. انتظار می‌رود که ضریب ارزشی سود مؤسساتی که معاملات با اشخاص وابسته دارند (فروش کالا و دارایی) به صورت معناداری نسبت به مؤسساتی که این معاملات را نداشته‌اند، قبل از تصویب الزامات معاملات با اشخاص وابسته مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰ (الزام شده از ۱۳۸۶/۰۱/۰۱) کم‌تر باشد. همچنین، انتظار می‌رود که ضریب ارزشی سود شرکت‌های که معاملات با اشخاص وابسته داشته‌اند (فروش کالا و دارایی) بعد از تصویب الزامات افشای مصوب ۱۳۸۶ به صفر نزدیک شود.

مبانی نظری و فرضیه های تحقیق

شرکت‌ها به دو دلیل معاملات با اشخاص وابسته را انجام می‌دهند. دلیل اول، حداقل کردن هزینه معاملات می‌باشد، که این امر در بازارهای توسعه نیافته اتفاق می‌افتد (کوک، ۱۹۷۷؛ ریموند و خانا، ۱۹۸۸). به این نوع معاملات، معاملات با اشخاص وابسته عادی یا سالم گفته می‌شود. دلیل دوم، استفاده از معاملات با اشخاص وابسته برای دستکاری سود، به ویژه دستکاری سود عملیاتی می‌باشد. به این نوع معاملات، معاملات با اشخاص وابسته غیرعادی یا اضافی گفته می‌شود. با وجود شناخت عمومی که درباره مدیریت سود وجود دارد، مستند کردن آن به طور متقاعد کننده خیلی دشوار است. برای شناسایی اینکه آیا مدیریت سود انجام شده است یا نه، معمولاً باید سود را قبل از تأثیر گذاشتن مدیریت سود برآورد کرد، هرچند که این کار آسان نیست. یک رویکرد عمومی این است که اول شرایطی را که به احتمال زیاد مدیران انگیزه دارند سود را مدیریت کنند، شناسایی کنیم و سپس بررسی کنیم که آیا الگوهای اقلام تعهدی غیر متظره (یا انتخاب‌های حسابداری)، با این انگیزه‌ها سازگاری دارند یا نه (هیلی و جیمز، ۱۹۹۹). وضعیت‌های متفاوتی وجود دارد که مدیران انگیزه دارند سود را از طریق معاملات با اشخاص وابسته دستکاری کنند. یک وضعیت این است که شرکت‌ها برای اجتناب از گزارشگری زیان، سود را بیش از واقع نشان می‌دهند. از دید ذینفعان که از تئوری انتظار و روش پردازش اطلاعات استفاده می‌کنند، شرکت‌ها تمایلی ندارند که

زیان، حتی به میزان ناچیزی گزارش کنند، بنابراین آن‌ها احتمالاً سود را مدیریت می‌کنند تا سود ویژه پس از کسر مالیات را فقط بالای صفر گزارش کنند (برگستالر و دیچو، ۱۹۹۷).

وضعیت دیگری که شرکت‌ها سود را مدیریت می‌کنند، این است که آن‌ها برای اولویت در عرضه‌ی حق تقدم خرید سهام تمایل دارند که سود را بیش از واقع نشان دهند. اوراق حق تقدم خرید سهام یک منبع مهم تأمین وجه نقد بعد از عرضه‌ی اولیه‌ی عمومی سهام است. بعلاوه، یک سود ویژه پس از کسر مالیات بالا، به شرکت‌ها کمک می‌کند که حق تقدم را به قیمت بالاتری عرضه کنند و رتبه اعتباری خود را بهبود ببخشند. در چنین شرایطی فروش با اشخاص وابسته بدون اینکه به آسانی کشف شود، برای دستکاری سود استفاده می‌شود. در شرکت‌هایی که به صورت گروهی کنترل می‌شوند، سهامداران کنترل کننده از قدرت کنترل کنندگی خود در بین اعضای گروه برای دستکاری سود از طریق معاملات با اشخاص وابسته استفاده می‌کنند و پیچیدگی سازمان نیز به آن‌ها اجازه می‌دهد که این گونه معاملات را پنهان کنند. ساختار هرمی کنترل در گروه‌های تجاری، سهامداران کنترل کننده ای را که در بالای هرم هستند (معمولاً شرکت مادر در گروه شرکت‌های وابسته) قادر می‌سازد که ثروت را از شرکت‌هایی که در پایین هرم هستند، خارج کنند (جانسون و همکاران، ۲۰۰۰؛ برترند، ۲۰۰۲، باو و همکاران، ۲۰۰۲، جیانگ و همکاران، ۲۰۱۰). داشتن حق کنترل بالاتر، آزادی بیشتری برای تخصیص نادرست منابع ایجاد می‌کند. گروه شرکت‌های وابسته به عنوان یک شکل سازمانی، مبادله دارایی‌ها و سود را در درون گروه، برای تأمین منافع خود گروه تسهیل می‌کند.

شرکت‌ها می‌توانند فروش خود را از طریق فروش بیشتر غیرعادی به شرکت مادر، بیشتر نشان دهند. به عبارتی، وقتی حاشیه سود ثابت است، فروش بیشتر منجر به سود عملیاتی بیشتر می‌شود. برای شرکت‌ها دستکاری سود عملیاتی نسبت به سود غیرعملیاتی آسان‌تر است، زیرا دستکاری در سود عملیاتی پنهان می‌ماند و فقط در یادداشت‌های صورت‌های مالی افشا می‌شود. به دلیل هزینه‌های پردازش و محدودیت‌های آگاهی سهامداران، برای شرکت‌ها مشکل است که معاملات غیرعادی برای اهداف دستکاری سود را از معاملات عادی با اشخاص وابسته تفکیک کنند. شرکت‌ها ممکن است از طریق فروش غیرعادی به سهامداران کنترل کننده حمایت بیشتری از آن‌ها دریافت کنند، در نتیجه سود دستکاری می‌شود (جیان و وانگ، ۲۰۱۰).

بر مبنای مطالعات انجام شده سود هر سهم عاملی تأثیرگذار بر قیمت سهام می‌باشد. بدیهی است که شناخت عوامل موثر بر قیمت سهام که بر اساس مطالعات انجام شده از مهم‌ترین آن‌ها سود هر سهم می‌باشد، می‌تواند ما را در زمینه ارزشیابی صحیح دارایی‌ها و سودمندی صورت‌های مالی که بر مبنای بهای تمام شده تاریخی تهیه می‌شود، رهنمون سازد. بانو و چو (۱۹۹۹) نشان دادند که سود گزارش شده و ارزش دفتری به طور معناداری با قیمت بازاری سهام برای شرکت‌های صادر کننده سهام همبستگی دارد. آن‌ها همچنین نشان دادند که قدرت توضیح دهنده سود و ارزش دفتری طی زمان افزایش یافته است. چن و همکاران (۲۰۰۱) شواهدی فراهم کردند که اطلاعات حسابداری شامل ارزش دفتری و سود در بازار سرمایه چین رابطه‌ی ارزشی دارند. امیر و لو (۱۹۹۷) نشان دادند که سود، ارزش دفتری و جریان‌ات نقدی در ارزشیابی شرکت‌هایی که در صنعت مخابرات سرمایه‌گذاری نموده‌اند، بی‌ارتباط هستند.

سازمان حسابرسی ایران در سال ۱۳۸۶ الزامات جدید افشا را به منظور شفافیت بیشتر در مورد معاملات با اشخاص وابسته تصویب کرده است. الزامات جدید افشا (مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰) که در این مطالعه مورد توجه قرار دارد، عبارتند از:

۱. افشای اینکه شرایط معاملات با اشخاص وابسته با شرایط حاکم بر سایر معاملات انجام شده در روال عادی داد و ستدهای واحد تجاری (معاملات حقیقی) یکسان است، در مواردی که این امر قابل اثبات باشد.

۲. مبلغ معاملات و مبالغ پرداختی به اشخاص وابسته و مبلغ دریافتی از آنان به تفکیک طبقات مشخص.

۳. موارد افتراق با اهمیت بین شرایط حاکم بر معاملات با اشخاص وابسته با شرایط حاکم بر سایر معاملات انجام شده در روال عادی داد و ستدهای واحد تجاری (استانداردهای حسابداری ایران، ۱۳۸۶، ص ۲۶۴).

با توجه به مطالب گفته شده، فرضیه‌های تحقیق به صورت زیر بیان می‌شوند:

فرضیه ۱: الزامات افشای معاملات با اشخاص وابسته (استاندارد شماره ۱۲) مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰، باعث کاهش ضریب ارزشی سود شرکت‌های فروشنده کالا به اشخاص وابسته می‌شود.

فرضیه ۲: الزامات افشای معاملات با اشخاص وابسته (استاندارد شماره ۱۲) مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰، باعث کاهش ضریب ارزشی سود شرکت‌های فروشنده دارایی به اشخاص وابسته می‌شود.

فرضیه های تحقیق در مورد معاملات فروش با اشخاص وابسته دو دوره‌ی زمانی را پوشش می‌دهند (قبل و بعد از سال ۱۳۸۶). مطابق با فرضیه های تحقیق، پیش بینی می‌شود که و به طور معناداری طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۵-۱۳۸۲ منفی باشد. همچنین پیش بینی می‌شود که و طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۹-۱۳۸۶ کاهش یابد. علاوه بر این، بر اساس مبانی نظری تحقیق پیش بینی می‌شود که سود هر سهم به طور معناداری با قیمت بازار سهام همبستگی داشته باشد.

پیشینه تحقیق

گردن و هنری (۲۰۰۵) در مطالعه ای ارتباط معاملات با اشخاص وابسته و مدیریت سود را با استفاده از داده های مالی ۳۳۱ شرکت، طی دوره‌ی زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۱ مورد بررسی قرار دادند. یافته های آنها حاکی از آن بود که اقلام تعهدی غیرعادی (به عنوان معیار مدیریت سود) با نوع خاصی از معاملات با اشخاص وابسته مثل تأمین مالی با نرخ ثابت از اشخاص وابسته، همبستگی مثبتی دارد. همچنین، آنها گزارش کردند که صرف وجود معاملات با اشخاص وابسته الزاماً نشان دهنده‌ی این موضوع نیست که یک شرکت احتمالاً مدیریت سود با اهمیتی را به کار می‌برد. مینگگ (۲۰۰۳) در پژوهشی به بررسی مدیریت سود از طریق معاملات با اشخاص وابسته، با استفاده از اطلاعات ۱۳۱ شرکت چینی در صنایع مواد خام پرداخت. یافته های وی نشان داد که شرکت‌های چینی از معاملات با اشخاص وابسته برای دستیابی به بازده حقوق صاحبان مورد نظر قانون گذاران استفاده می‌کنند و در نتیجه سود دستکاری می‌شود. بعلاوه، شرکت‌ها وجوه حاصل از عملیات را از طریق دادن وام، دوباره به درون گروه منحرف می‌کنند. همچنین، او نشان داد که بازده سالانه سهامی که با فروش

بررسی تاثیر الزامات افشای معاملات با اشخاص ...

اشخاص وابسته مرتبط است نسبت به آن‌هایی که با فروش به اشخاص غیر وابسته مرتبط هستند، پایین تر است.

هنری و دیگران ۱۰ (۲۰۰۷) نقش معاملات با اشخاص وابسته را در گزارشگری متقابلانه با استفاده از اطلاعات مالی ۸۳ شرکت، طی دوره‌ی زمانی ۲۰۰۶-۱۹۸۳ مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها دریافتند که فراوان‌ترین نوع معاملات در فعالیت‌های اجرایی، پرداخت وام به اشخاص وابسته، پرداخت به هیئت مدیره شرکت و فروش کالا و خدمات به اشخاص وابسته می‌باشد که وجود رابطه، افشا نشده بود. همچنین، یافته‌های آن‌ها نشان داد که اختلاس دارایی‌های شرکت اغلب به معاملاتی مربوط می‌شود که جریان نقدی آن‌ها بالاست. آن‌ها گزارش کردند که به طور کلی وجود معاملات با اشخاص وابسته الزاماً نشان دهنده‌ی گزارشگری متقابلانه نیست. پنگ و همکاران ۱۱ (۲۰۰۶) معاملات با اشخاص وابسته را طی دوره‌ی ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۴ مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها دریافتند زمانی که شرکت در شرایط مالی خوب قرار دارد، سهامداران کنترل‌کننده از معاملات با اشخاص وابسته برای بدست آوردن منافع تقسیم شده کنترل و زمانی که در شرایط ضعیف قرار دارند، برای بدست آوردن منافع خصوصی کنترل استفاده می‌کنند. آن‌ها نشان دادند که به طور خاص اگر شرکتی حق انتشار سهام جدید را بدست آورده باشد بازار به افشای معاملات با اشخاص وابسته واکنش منفی نشان می‌دهد. برعکس، اگر با ریسک خارج شدن از بورس روبرو شود با واکنش مثبت بازار به افشای معاملات با اشخاص وابسته روبرو می‌شود. چن و یانگ ۱۲ (۲۰۰۴) دریافتند که شرکت‌های چینی احتمالاً از سود غیر عملیاتی برای بیش از واقع نشان دادن کل سود استفاده می‌کنند. چنگ و همکاران ۱۳ (۲۰۰۹)، قیمت‌گذاری دارایی‌ها در معامله‌ی بین اشخاص وابسته را در ۲۵۴ شرکت طی دوره‌ی زمانی ۲۰۰۰-۱۹۹۸، مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های آن‌ها حاکی از آن بود که شرکت‌ها با اشخاص وابسته در مقایسه با معاملات واقعی، با یک قیمت نامناسب وارد معامله می‌شوند. شرکت‌ها دارایی‌ها را از اشخاص وابسته با پرداخت قیمت بالاتر در مقایسه با معاملات مشابه واقعی تحصیل می‌کنند و وقتی دارایی‌ها را به اشخاص وابسته می‌فروشند، قیمت پایین‌تری را نسبت به معاملات مشابه دریافت می‌کنند. شرکت‌های دارای کمیته حسابرسی، قیمت پایین‌تری را به اشخاص وابسته برای تحصیل، پرداخت و قیمت بالاتری را از اشخاص وابسته دریافت می‌کنند.

هرمن و همکاران ۱۴ (۲۰۰۳) شواهدی فراهم کردند که شرکت‌های ژاپنی از طریق فروش دارایی‌ها، سود را مدیریت می‌کنند.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیقات تجربی است. با توجه به عدم امکان کنترل کلیه متغیرهای نامربوط، تحقیق نمی‌تواند از نوع تجربی محض باشد، لذا از نوع تحقیقات شبه تجربی است. و با توجه به اینکه داده‌های مورد استفاده در این پژوهش، اطلاعات واقعی و تاریخی است، روش شناسی تحقیق نیز از نوع پس‌رویدادی می‌باشد. اطلاعات مربوط به پیشینه تحقیق و مبانی نظری از منابع کتابخانه‌ای و پایگاه‌های علمی و مقالات خارجی و داخلی جمع‌آوری گردیده است. داده‌های مورد نیاز برای انجام این تحقیق عموماً با استفاده از نرم‌افزار تدبیر پرداز، پایگاه اطلاع‌رسانی سازمان بورس و اوراق بهادار تهران، صورت‌های مالی شرکت‌ها، گزارشات منتشر شده توسط بورس و گزارشات حسابرسان مستقل بدست آمده است. داده‌های تحقیق پس از جمع‌آوری در صفحه گسترده، با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گرفته است.

جامعه و نمونه آماری تحقیق

جامعه آماری مورد نظر در این تحقیق، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشند. شرایط زیر برای انتخاب نمونه آماری قرار داده شده و به روش حذف سیستماتیک نمونه انتخاب شد. این شرایط عبارتند از:

۱. تاریخ پذیرش آن‌ها در بورس قبل از سال ۱۳۸۲ و تا پایان سال ۱۳۸۹ نیز در فهرست شرکت‌های بورسی باشند.
۲. با توجه به اینکه ماهیت معاملات با اشخاص وابسته در صنایع مختلف متفاوت است شرکت‌های مورد نظر باید از شرکت‌های تولیدی باشند.
۳. اطلاعات مورد نیاز آن‌ها در دسترس باشد و سهام آن‌ها مورد معامله مستمر قرار گرفته باشد.
۴. سود هر سهم شرکت در پایان سال مالی منفی نباشد.

بررسی تاثیر الزامات افشای معاملات با اشخاص ...

۵. به منظور افزایش قابلیت مقایسه پایان سال مالی آن‌ها منتهی به ۲۹ اسفند باشد و در دوره مورد بررسی، تغییر سال مالی نداده باشند.

سرانجام، با در نظر گرفتن شرایط فوق ۵۲ شرکت باقی ماند که همه آن‌ها به عنوان نمونه مورد مطالعه این تحقیق در نظر گرفته شد.

متغیرهای پژوهش

متغیرهای مستقل و شیوه محاسبه آن‌ها

الف- سود هر سهم

عبارت است از درآمدی که بابت هر سهم تحت تملک سهامدار به وی تعلق می‌گیرد و از تقسیم سود خالص بر تعداد سهام عادی بدست می‌آید.

ب- متغیرهای موهومی

در این تحقیق، از دو متغیر موهومی مربوط به فروش دارایی و موجودی کالا به اشخاص وابسته استفاده شده است. برای متغیر موهومی فروش دارایی (Sassets) اگر فروش دارایی به اشخاص وابسته صورت گرفته باشد عدد یک در غیر این صورت صفر می‌پذیرد. همین طور برای متغیر موهومی فروش کالا (Sgoods) اگر فروش کالا به اشخاص وابسته صورت گرفته باشد عدد یک در غیر این صورت صفر می‌پذیرد. برای بررسی تأثیر معاملات فروش به اشخاص وابسته بر دستکاری سود، سود هر سهم در متغیرهای موهومی فوق ضرب شده است.

متغیر وابسته و شیوه محاسبه آن

ارزش بازار سهم

برای تعیین ارزش بازار هر سهم، از قیمت مبادله هر سهم چهار ماه بعد از پایان سال مالی استفاده شده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای آزمون فرضیه های تحقیق از مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. در این مدل قیمت بازار سهام متغیر وابسته و متغیرهای موهومی و سود هر سهم متغیرهای مستقل می‌باشند. مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شده به شرح زیر می‌باشد:

Price ارزش بازار هر سهم، EPS سود هر سهم، Sgoods و Sassets متغیرهای موهومی که به ترتیب بیانگر فروش کالا به اشخاص وابسته و فروش دارایی به اشخاص وابسته است، می‌باشند.

یافته های تحقیق

نتایج آمار توصیفی

نگاره (۱) آمار توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد که بیانگر پارامترهای توصیفی برای هر متغیر به صورت مجزاست. این پارامترها عمدتاً شامل اطلاعات مربوط به شاخص های مرکزی، نظیر مقدار حداقل، حداکثر، میانگین، میانه و همچنین، اطلاعات مربوط به شاخص های پراکندگی، نظیر انحراف معیار است. مهم ترین شاخص مرکزی میانگین است که نشان دهنده نقطه تعادل و مرکز ثقل توزیع است و شاخص مناسبی برای نشان دادن مرکزیت داده‌هاست. برای مثال، میانگین سود هر سهم برای دوره قبل از الزامات افشا ۱۲۷۰ ریال و بعد از الزامات افشا ۱۰۱۷ ریال بوده است.

نگاره (۱): آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیر	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
ارزش بازار سهام	۱۱۴۲۵/۵۲	۶۹۸۸	۱۴۳۹۴/۰۶	۹۰۱	۱۳۷۶۲۴
سود هر سهم	۱۲۶۹/۵۷	۱۰۱۰	۹۵۴/۹۰	۲/۴۴	۵۴۱۸
ارزش بازار سهام	۴۶۸۹/۱۲	۲۸۲۴	۴۵۸۸/۸۷	۵۸۴	۲۸۸۶۲
سود هر سهم	۱۰۱۷/۳۰	۷۲۸	۹۴۰/۱۱	۱۳	۶۹۲۶

نتایج آزمون همبستگی پیرسون

برای بررسی وجود رابطه خطی و شدت همبستگی بین متغیرها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. این ضرایب به همراه سطح معناداری ارائه شده‌اند. نتایج این آزمون در نگاره (۲) ارائه شده است:

نگاره (۲): نتایج آزمون همبستگی پیرسون

متغیر	Price	EPS	EPS*Sgoods	EPS*Sassets	دوره زمانی
Price	۱	۰/۵۹۴**	۰/۱۰۷	-۰/۰۹۵	۸۲-۸۵
EPS		۱	۰/۵۸۲**	۰/۱۷۶*	
EPS*Sgoods			۱	۰/۲۸۹**	
EPS*Sassets				۱	
Price	۱	۰/۷۵۵**	۰/۵۴۵**	-۰/۰۶۶	۸۶-۸۹
EPS		۱	۰/۸۱۴**	-۰/۰۵۱	
EPS*Sgoods			۱	۰/۰۲	
EPS*Sassets				۱	

*, ** به ترتیب معناداری در سطح ۵٪ و ۱٪

همانطور که در نگاره شماره (۲) مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی بین سود هر سهم و ارزش بازار سهام قبل از الزامات افشا معاملات با اشخاص وابسته برابر ۰/۵۹۴ و بعد از الزامات افشا ۰/۷۵۵ است که در سطح ۱٪ معنادار می‌باشند، بنابراین بین سود هر سهم و ارزش بازار سهام در هر دو دوره رابطه خطی مستقیم و معناداری وجود دارد.

نتایج آزمون فرضیه های تحقیق

جهت آزمون فرضیه تحقیق از مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. به منظور اطمینان از تفسیر روابط رگرسیونی، فرضیه های زیر بنایی رگرسیون استفاده شده در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. اولین شرط استفاده از رگرسیون این است که توزیع خطاها باید دارای توزیع نرمال با میانگین صفر باشد. بدین منظور مقادیر استاندارد خطاها محاسبه شده و نمودار توزیع داده‌ها و نمودار

فصلنامه پژوهش حسابداری، سال دوم، شماره ۶، پاییز ۱۳۹۱

نرمال آن‌ها رسم شده و سپس مقایسه ای بین دو نمودار صورت گرفته است. با مقایسه نمودار توزیع فراوانی خطاها و نمودار توزیع نرمال، مشاهده شد که توزیع خطاها تقریباً نرمال است. مقادیر مربوط به آماره دورین واتسون نیز در تمامی رگرسیون‌های تحقیق نشان می‌دهند که باقی مانده‌ها از استقلال برخوردارند.

برای بررسی عدم وجود هم خطی بین متغیرهای مستقل از آماره های عامل تورم واریانس و تولرانس استفاده گردید (مؤمنی و فعال قیومی، ۱۳۸۹، ۱۴۲). به طور تجربی چنانچه عامل تورم واریانس کمتر از پنج باشد و تولرانس نزدیک به عدد یک باشد، بیانگر عدم مشکل جدی از بابت هم خطی می‌باشد و می‌توان رگرسیون را مورد استفاده قرار داد. همانطور که در نگاره شماره (۳) نشان داده شده است، کلیه عوامل تورم واریانس کمتر از پنج و تولرانس تقریباً نزدیک به یک می‌باشند.

نگاره (۳): نتایج آماره عامل تورم واریانس و تولرانس

۱۳۸۶-۱۳۸۹		۱۳۸۲-۱۳۸۵		متغیر
Tolerance	VIF	Tolerance	VIF	
۰/۳۳	۳/۰۱	۰/۶۶	۱/۵۱	EPS
۰/۳۳	۳	۰/۶۳	۱/۶	EPS*Sgoods
۰/۹۸	۱/۰۱	۰/۹۲	۱/۰۹	EPS*Sassets

فرضیه های تحقیق در مورد معاملات فروش با اشخاص وابسته دو دوره‌ی زمانی را پوشش می‌دهند (قبل و بعد از سال ۱۳۸۶). مطابق با فرضیه های تحقیق پیش بینی می‌شود که و به طور معناداری طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۲-۱۳۸۵ منفی باشند. همچنین، پیش بینی می‌شود که و طی دوره‌ی زمانی ۱۳۸۶-۱۳۸۹ کاهش یابند.

نتایج حاصل از آزمون‌های آماری فرضیه های تحقیق در جدول شماره (۴) نشان داده شده است. همان طور که در جدول شماره (۴) مشاهده می‌شود، بین سود هر سهم و ارزش بازار سهام در سطح اطمینان ۹۹٪ ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. این نتیجه با یافته های مطالعات پور حیدری و همکاران (۱۳۸۴) و افلاطونی (۱۳۸۶) که نشان دادند بخش قابل توجهی از تغییرات ارزش بازار

بررسی تاثیر الزامات افشای معاملات با اشخاص ...

سهام شرکت به وسیله سود تبیین می شود و همچنین، عمده قدرت توضیح دهندگی سود و ارزش دفتری مربوط به سود است، مطابقت دارد. فرضیه اول تحقیق به این صورت مطرح شده بود که الزامات افشا معاملات با اشخاص وابسته (استاندارد شماره ۱۲) مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰، باعث کاهش ضریب ارزشی سود شرکت های فروشنده کالا به اشخاص وابسته می شود. همانطور که در جدول شماره (۴) مشاهده می شود، ضریب متغیر $EPS * Sgoods$ ، در دوره ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۵ برابر $۰/۳۲-$ می باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ معنادار است. این ضریب برای دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ به $۰/۲۱-$ کاهش یافته است که در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه نشان می دهد که الزامات افشا معاملات با اشخاص وابسته باعث کاهش ضریب ارزشی سود شرکت های فروشنده کالا به اشخاص وابسته شده است. در نتیجه فرضیه اول تحقیق تایید می شود. این امر با یافته های تحقیق جی و همکاران (۲۰۱۰) برای شرکت های چینی، سازگار است.

فرضیه دوم تحقیق به این صورت مطرح شده بود که الزامات افشا معاملات با اشخاص وابسته (استاندارد شماره ۱۲) مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰، باعث کاهش ضریب ارزشی سود شرکت های فروشنده دارایی به اشخاص وابسته می شود. همانطور که در جدول شماره (۴) مشاهده می شود، ضریب متغیر $EPS * Sassets$ ، در دوره ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۵ برابر $۰/۱۴-$ می باشد که در سطح اطمینان ۹۹٪ منفی و معنادار است. این ضریب برای دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ به $۰/۰۲-$ کاهش یافته است ولی معنادار نیست. لذا، به طور قطع نمی توان بیان کرد که الزامات افشا معاملات با اشخاص وابسته باعث کاهش ضریب ارزشی سود شرکت های فروشنده دارایی به اشخاص وابسته شده است. در نتیجه فرضیه دوم تحقیق رد می شود. این امر با یافته های تحقیق جی و همکاران ۲۵ (۲۰۱۰) برای شرکت های چینی، مطابقت ندارد. با توجه به ضریب تعیین تعدیل شده مدل برازش شده می توان ادعا کرد، برای دوره اول حدود ۴۵٪ و برای دوره دوم حدود ۵۸٪ از تغییرات در ارزش بازار سهام شرکت توسط متغیرهای مدل توضیح داده می شود. آماره های F نیز نشان دهنده معناداری کلی مدل رگرسیونی برازش شده در هر دو دوره در سطح اطمینان ۹۹٪ است. چنانچه آماره دوربین واتسون در بازه ۱/۵ تا ۲/۵ قرار گیرد، عدم همبستگی بین خطاها پذیرفته می شود (مؤمنی و فعال قیومی، ۱۳۸۹، ۱۲۹). آماره دوربین واتسون در دوره اول ۱/۴ می باشد. لذا، می توان پذیرفت که تقریباً بین متغیرهای پیش بین خود همبستگی وجود ندارد. نزدیک بودن آماره دوربین واتسون در دوره دوم به عدد ۲ نیز حاکی از عدم وجود خود همبستگی بین متغیرهای پیش بین است.

نگاره (۴): نتایج حاصل از آزمون‌های آماری فرضیه‌های تحقیق

$Price = \beta_0 + \beta_1 EPS + \beta_2 EPS * S_{goods} + \beta_4 EPS * S_{assets} + \varepsilon$				
۱۳۸۶-۱۳۸۹		۱۳۸۲-۱۳۸۵		متغیر
ضریب متغیر	علامت پیش بینی	ضریب متغیر	علامت پیش بینی	
۹۵۰/۳۷**	—	۱۳۰۹	—	مقدار ثابت
۰/۹۲**	+	۰/۸۱**	+	EPS
-۰/۲۱*	نامشخص	-۰/۳۲**	-	EPS*S _{goods}
-۰/۰۲	نامشخص	-۰/۱۴**	-	EPS*S _{assets}
۰/۵۸		۰/۴۵		ضریب تعیین تعدیل شده
۹۰/۷۸**		۵۶/۶۴**		آماره F
۱/۹۹		۱/۴		آماره دوربین واتسون

**،* به ترتیب معناداری در سطح اطمینان ۹۹٪ و ۹۵٪

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادهاى تحقیق

با توجه به نقش سود در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در شرکت‌ها نیاز است که ابزارهایی برای کاهش دستکاری سود توسط مدیران به وسیله سازمان‌های قانون‌گذار از جمله سازمان حسابرسی در ایران در نظر گرفته شود. در این راستا، سازمان حسابرسی در سال ۱۳۸۶ الزامات جدید افشا را برای شفافیت بیشتر در مورد معاملات با اشخاص وابسته تصویب کرد. با توجه به اهمیت موضوع، در این تحقیق، تأثیر الزامات افشا معاملات با اشخاص وابسته (استاندارد شماره ۱۲) مصوب ۱۳۸۶/۰۴/۳۰، بر ضریب ارزشی سود شرکت‌های فروشنده دارایی و موجودی کالا به اشخاص وابسته، از طریق تجزیه و تحلیل داده‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۸۹ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بدست آمده از تحقیق نشان می‌دهد که الزامات افشای جدید بر کاهش مدیریت سود از طریق معاملات فروش موجودی کالا به اشخاص وابسته موثر بوده است.

همچنین، نتایج نشان داد که ضریب ارزشی سود ناشی از فروش دارایی به اشخاص وابسته در دوره بعد از الزامات افشا نسبت به دوره قبل از الزامات افشا کاهش یافته است. ولی، با توجه به اینکه ارتباط معناداری برای دوره ۱۳۸۶-۱۳۸۹ وجود نداشت، لذا، به طور قطع نمی‌توان بیان کرد که الزامات افشای جدید تأثیری بر کاهش دستکاری سود از طریق معاملات فروش دارایی به اشخاص وابسته داشته است. به طور کلی، یافته‌ها نشان می‌دهد که الزامات جدید افشا برای جلوگیری از دستکاری سود به وسیله فروش کالا به اشخاص وابسته، کارا است. با توجه به اینکه با الزامات جدید افشا، همچنان امکان دستکاری سود از طریق معاملات فروش به اشخاص وابسته وجود دارد، پیشنهاد می‌شود که سازمان حسابرسی الزامات افشای معاملات با اشخاص وابسته جامع‌تری را برای کاهش هرچه بیشتر امکان دستکاری سود از طریق معاملات فروش به اشخاص وابسته تصویب کند.

پی‌نوشت‌ها

1. Cao
2. Huang
3. Financing vehicle
4. Bao & Chow
5. Chen & et al
6. Amir & Lev
7. Valuation coefficient
8. Gordon & Henry
9. Ming
10. Henry & et al
11. Peng & et al
12. Chen & Yuan
13. Cheung & et al
14. Herrmann & et al

منابع و مآخذ

۱. کمیته تدوین استانداردهای حسابداری. (۱۳۸۶). استانداردهای حسابداری ایران. تهران. انتشارات سازمان حسابرسی.

۲. افلاطونی، عباس. (۱۳۸۶). "بررسی میزان ارتباط سود تقسیمی، ارزش دفتری و سود سهام با ارزش بازار سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
۳. پور حیدری، امید؛ سلیمانی امیری، غلامرضا و صفا جو، محسن. (۱۳۸۴). "بررسی میزان ارتباط سود و ارزش دفتری با ارزش سهام در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، شماره ۴۲، ص: ۱۹-۳.
۴. مؤمنی، منصور و فعال قیومی، علی. (۱۳۸۹). تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS. منصور مؤمنی. تهران. انتشارات علم و دانش.
5. Amir, E. and Lev, B. (۱۹۹۶). Value Relevance of Nonfinancial Information: the Wireless Communications Industry. Journal of Accounting and Economics. Vol. ۲۲, pp: ۳-۳۰.
6. Bae,; Hong, K.; Kong, J.K. and Mo, K.J. (۲۰۰۲). Tunneling or Value-added: Evidence from Mergers by Koeran Business Groups. Journal of Finance, Vol. ۵۷, No. ۶, pp: ۲۶۹۵-۲۷۴۰.
7. Bao, B. H., and Chow, L. (۱۹۹۹). The Usefulness of Earnings and Book Value for Equity Valuation in Emerging Capital Markets: Evidence from Listed Companies in the People's Republic of China. Journal of International Financial Management and Accounting, Vol. ۱۰, No. ۲, pp: ۸۵-۱۰۴.
8. Bertrand, M.; Mehta, P. and Mullainathan, S. (۲۰۰۲). Fœeting Out Tunneling: an Application to Indian Business Groups. The Quarterly Journal of Economics, Vol. ۱۷. No. ۱, pp: ۱۲۱-۱۴۸.
9. Burgstahler, D. and Dichev, I. (۱۹۹۷). Earnings Management to Avoid earnings Decreases and Losses. Journal of Accounting and Economics, Vol. ۲۴, No. ۱, pp: ۹۹-۱۲۶.

10. Cao, Z. (۲۰۰۳). Definition, Examination and the Way to Deal with Related Party Transactions Between Listed Companies (in Chinese). <http://fzj.sz.gov.cn/tqfz/tq۲۰۰۳,۲i.asp>
11. Cheung, Y.; Qi, Y.; Rou, P. and Stouraitis, A. (۲۰۰۸). BuyHigh, Sell Low: How Listed Firms Price Asset Transfers in Related Party Transaction . [Hp/ssrn.com](http://ssrn.com)
12. Chen, C. J. P.; Chen, S., and Su, X. (۲۰۰۱). Accounting Information Value-Relevant in the Emerging Chinese Stock Market? Journal of International Accounting, Auditing & Taxation, Vol. ۱۰, pp: ۲۲-۳۱
13. Chen, K. C. W. and Yuan, H. (۲۰۰۴). Earnings Management and Capital Resource Allocation: Evidence from China's Accounting-Based Regulation of Rights Issues . Accounting Review, Vol. ۷۹, pp: ۶۶۵-۶۴۵
14. Chen, K. C. W., and Yuan, H. (۲۰۰۴). Earnings Management and Capital Resource Allocation: Evidence from China's Accounting-Based Regulation of Rights Issues . Accounting Review, Vol. ۷۹, pp: ۶۶۵-۶۴۵
15. Cook. K.S. (۱۹۹۷). Exchange and Power in Networks of Interorganizational Relations . Sociological Quarterly, Vol. ۱۸, pp: ۶۲-۸۲
16. Gordon, E. A. and Henry, E. (۲۰۰۵). Related Party Transactions and Earnings Management . Working Paper: Rutgers University and University of Miami.
17. Corlacia, A. and Tudor, A. (۲۰۱۱). Related Party Transaction ° Overview Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, Vol. ۱۳, No. ۲, PP: ۲۴۸-۲۴۱
18. Ge, W.; Drury, D.; Fortin, S.; Liu, F. and Tsang, D. (۲۰۱۰). Value Relevance of Disclosed Related Party Transaction . Advances in

- Accounting, Incorporating Advances in International Accounting. Vol. ۲۶, pp: ۱۳۴-۱۴۱.
19. Gordon, E. and Henry, E. (۲۰۰۵). Related Party Transaction and Earning Management . [Hp/ssrn.com](http://ssrn.com) .
20. Healy, P. M. and James, M. W. (۱۹۹۹). A Review of the Earnings Management Literature and its Implications for Standard Setting . Accounting Horizon, Vol. ۱۳, No. ۴. Pp: ۳۸۳-۳۶۵
21. Henry, E.; Gordon, E. A.; Reed, B., and Louwers, T. (۲۰۰۷). The Role of Related Party Transactions in Fraudulent Financial Reporting 0 Working Paper.
22. Herrmann, D.; Inoue, T., and Thomas, W. B. (۲۰۰۳). The Sale of Assets to Manage Earnings in Japan Journal of Accounting Research, Vol. ۴۱, No. ۱, pp: ۱۰۸-۸۹
23. Huang, Z. (۲۰۰۳). From Left Hand to Right Hand, Where Is the Benefit? Related Party Transactions: Good Fortune? Misfortune? (in Chinese) . [http://finance.tom.com/ ۱۸۹۵۱-۲۰۰۳۸۲۰/۱۰۸۹/۱۰۰۸.html](http://finance.tom.com/۱۸۹۵۱-۲۰۰۳۸۲۰/۱۰۸۹/۱۰۰۸.html).
24. Jian, Ming, and T.J. Wong, (, (۲۰۱۰). Tunneling through Related Party Transactions . Review of Accounting Studies, forthcoming.
25. Jiang, Guohua, Charles Lee, and Heng Yue. (۲۰۱۰). Tunneling through inter-corporate loans: The China Experience . Journal of Financial Economics, forthcoming.
26. Johnson, S., R.L. Porta, F. Lopez-de-Silanes, A. Shleifer .(۲۰۰۰). Tunneling . American Economic Review Papers and Proceedings . ۲۷-۹۰, ۲۲

27. Ming, J. (۲۰۰۳). Earning Management and Tunneling through Related Party Transaction: Evidence from Chinese Corporate Groups . Http/ssrn.com.
28. Peng, Q.; Wei, K. and Yangzh. (۲۰۰۶). Tunneling and Propping: Evidence from Connected Transaction in China . Http/ssrn.com.
29. Raymond, F. and Khanna, T. (۱۹۹۸). Facilitating Development: the Role of Business Groups . Working Paper.

